

Kitap İncelemesi

Asya Türk Hun İmparatorluğu [Türklerin Kökeni, Çin Seddi, Mete Han ve Diğer Hun Hükümdarları]

Erkan Hacıfazlıoğlu,
Altınordu Yayınları, 1. Basım, Ankara, 2019, 284 Sayfa
ISBN: 978-605-7702-26-5

Muhammet KEMALOĐLU*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Kitap Tanıtımı

Makalenin Geliş Tarihi: 27.12.2022

Makalenin Kabul Tarihi: 25.5.2023

DOI: 10.54970/turkuaz.1225033

Hun İmparatorluğu veya Büyük Hun Devleti'nin tarihi Türk Tarihinin en önemli ve en eski parçalarından birini ihtiva etmektedir. Bu kapsamda bahse konu Türk devletinin tarihi çoğunlukla yabancı kaynaklı eserlerden öğrenilmektedir. Türk akademi dünyasında ise Hun tarihi ile ilgili olarak, Bahaeddin Ögel'in "Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi (2 cilt), Büyük Hun Devletinin Kuruluşundan Önce Kuzey Çin'in Etnolojisi Hakkında ile Türk Kültür Tarihine Giriş" adlı eserleri, Tilla Deniz Baykuzu'nun "Bir Hun Başkenti: T'ung-Wan Ch'eng"; Varis Çakan'ın "Orta Asya Türk Tarihinin Önemli Kaynaklarından Tzu-chih T'ung Chien Hakkında Bir Değerlendirme", Yaşar Çoruhlu'nun, Hun Sanatı; Saadettin Gömeç'in, Türk-Hun Tarihi, Talat Tekin'in "Hunların Dili"; Salim Koca'nın "Büyük Hun Devleti", Ayşe Onat'ın "Hun Devrine Ait Başlıca Çin Kaynakları Hakkında Notlar", "Han Döneminde Hun Çin Ekonomik İlişkileri (M.Ö. 206-M.S. 220)" ile "Hunların Doğuda Siyasal Üstünlük Dönemi, A.Ü. D.T.C.F. Dergisi, Ankara 1987, s. 383-395 Onat Ayşe, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun, Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi" bilinen çalışmalardandır.

Erkan Hacıfazlıoğlu tarafından yazılan "Asya Türk Hun İmparatorluğu [Türklerin Kökeni, Çin Seddi, Mete Han ve Diğer Hun Hükümdarları]", Altınordu Yayınları, Eylül 2019" adlı eser hem halkın hem de akademisyen muhitinin okuyup bilgilenmesi amacıyla yazılmış bir eser özelliği taşımaktadır. Kitap önsöz, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Asya Türk Hun İmparatorluğu, ikinci bölümde ise Ak Hunlar incelenmiştir. Birinci bölüm; Türklerin kökeni, Türk

* Dr., TRT Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara/Türkiye, e-posta: muhammetkemaloglu@gmail.com,
ORCID ID: [0000-0001-7542-7517](https://orcid.org/0000-0001-7542-7517)

- Moğol - Tibet ilişkisi, Hun adı ve kökeni, Çin İmparatorluğu'nun kuruluşu, Hun İmparatorluğu'nun kuruluşu, Mete Han dönemi, Hunların yükselme, duraklama ve çöküş dönemi Büyük Hun İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Hunlar ve Hun uygarlığı ana başlıkları altında konuların anlatımı yapılmıştır.

Kitapta, Türklerin Kökeni, Türk Adı ve Anlamı, Türkçülük ve Turan, Türklerin ilk yurdu, Türkler ile ilgili ilk kayıtlar, Çin'de Bir Türk Devleti: Çular [MÖ 1050-256], Türk - Moğol - Tibet İlişkisi, Hun Adı ve Kökeni, Çin İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çin Saldırıları, Çin Seddi, Çinlilerin Hunlardan Öğrendikleri, Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Mete'nin Babası Teoman Han, Mete Dönemi [MÖ 209-174], Mete'nin Babasına Karşı Yaptığı Darbe, Mete-Oğuz Han İlişkisi, Sosyal Yapı, Mete'nin Devlet Teşkilatı, Mete'nin Doğu Komşusu Proto-Moğol Tunghuları Dağıtması, Mete'nin Batı'da Yer Alan Yücecilere Akını, Mete'nin Çin Akınları, Mete'nin Peteng Kuşatması [MÖ 201, Peteng Kuşatması Sonrası İlk Milletlerarası Antlaşma [MÖ 201, Mete'nin Çin İmparatoriçesi'ne Yazdığı Mektuplar, Huhanyeh Han [MÖ 58-31] ve Cici Han Dönemi [MÖ 53-36], Büyük Hun İmparatorluğu'nun Yıkılışından Sonra Hunlar [MS 150-270], Çin'de Kurulan Türk Devletleri [270-556], Asya Hun Uygarlığı, Türk Savaş Taktiği, Saygı, Şanyu Unvanı, Veraset, Aile, Leviratüs, Karakteristik Özellikleri, Beslenme Kültürü, Müzik, Spor, Dil, Yazı ve Edebiyat, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Yargı, Üretim ve El Sanatları, Dolunay'a Göre Hareket, Kurultay [Toy / Meclis], Kurt, Din, Kurgan [Mezar], Ölü Aşısı, Ak Hun İmparatorluğu [420-557], Kökenleri, Yaşadıkları Yerler, Ak Hun - Sasani İlişkileri, Ak Hunlar'ın Sonu, Ak Hun Uygarlığı gibi konuları ele alır.

Yazar, eserini yazma amacını Önsöz kısmında,

"İlkokuldan yükseköğretime kadar tarihimizi soru bankalarından kısa maddeler halinde öğrendik. Bu yüzeysel bilgi saman alevi gibi uçup giden bir bilgiydi. İşte o zaman, "sağlam, ayaklarımızın üzerine basarak tarih öğrenmeliyiz" kararını verdim. Yıllarca ilk Türklerin tarihinden itibaren araştırmalar yaptım. Ancak Türklerin ilk zamanlarını kapsayan çok değerli bilgiler, darmadağın bir şekilde, arşiv belgeleri ile dolu tarih kitaplarının arasında öylesine durmaktaydı. Tıpkı bir antikacının dükkânında tarihi karmaşa içinde duran kıymetli eşyalar gibi. Bu eşyaların tarihsel süreç gözetilerek tasnif edilmesi gerekiyordu. Aksi halde bu karmaşanın içinde kaybolup gidecekti. Bu ihtiyacı gözeterek yola çıktım... Bu kitapta Türklerin kökeni, Türk adının anlamı, Türkçülük, Turancılık ve Türklerin MÖ 2.000'li yıllardan gelen tarihi; Asya Hunları [MÖ 209- MS 216] ve Ak Hunlar [MS 420-557] bir bütün olarak ele alınmış ve dönemin en özgün yönleri -kimi zaman günümüzle bağlantılar kurularak- bir siyaset bilimci gözüyle incelenmiştir. Yani antikacının dükkânındaki kıymetli eşyalar tarihsel süreç gözetilerek tasnif edilmiştir. Bu bakış açısıyla, Hun tarihinin incelenmesinin tarihimizdeki önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşüncesindeyim. Evet, tarihimizi iyi öğrenmemiz gerekiyor. Binlerce yıllık geçmişi olan Yüce Türk Milleti'nin tarihi, milletimizin/ devletimizin temelidir. Böyle onurlu ve bütün cihana hükmetmiş bir tarihe sahip olmak, millet olarak en büyük gururumuzdur. Köklü bir geçmişe sahip olmayan milletler, rüzgârda savrulan bir yaprak gibidirler. Rüzgâr ne taraftan eserirse, o tarafa giderler. Ele güne muhtaç olmaya mecbur kalan bu milletler, yok olup gidecekleri günü tarihin amansız mücadelelerinde savrularak beklerler."

şeklinde ifade etmiştir.

Hacıfazlıoğlu, Hun tarihinin yazımı ile ilgili olarak, tarihimizde yaşanmış olayların geleceğimize ışık tuttuğunu, sosyal bilimlerin laboratuvarının tarih olması hasebiyle, eserini tarihi kronoloji içerisinde okurken, dönemin önemli olaylarının ve sözlerinin bir nasihat ya da kulağınıza küpe olsun deyimindeki gibi faydalı olacağını umut etmektedir. Bu durumu ise, kitabın özgün tarafı olarak görür. Hun tarihi ile ilgili yazılı kaynakları, Hunların düşmanları tarafından yazıldığını yani meraktan yazılmadığını iddia eder. Düşmanları olan Hunları iyi tanımak ve onların eksik yönlerini

öğrenerek yok etmek için bilgiler edinilmiş ve bu edinilen bilgiler; sonraki kuşakların izleyeceği politikalarda, rehber olması amacıyla yazılı hale getirildiğini belirtir.

Hun tarihi ile ilgili bilgileri Asya'da Çin Tarihi Yazıtları'ndan, Avrupa'da ise Roma, Bizans, Ermeni ve Süryani kaynaklarından alı. Bu sebeple, bu milletlerin kaynaklarını incelerken, düşmanla [Hunlar/ Türkler] ilgili tutulan kayıtlar olarak menşei düşünerek yazdığını, Çin kaynakları ve anılan diğer resmi kaynaklarda; kendi devletlerini kutsamanın yanı sıra, kahramanlık ve övgü dolu sözlerle hep kendilerine yönelik olduğunu, Hunlar, onların [Çin/ Roma/ Bizans] barbar şeklinde adlandırdığı ezeli düşmanları olması nedeniyle de okuyucu buna dikkat etmesini ister. Buna örnek olarak da bir Çin vezirinin, imparatora söylediği;

“Bugün Hunlar bize binlerce hakaretlerde bulunuyorlar. Daha çok hakaretlere maruz olmamak için her sene de kendilerine gerek nakit gerek zahire olmak üzere birçok masraf [vergi] vermeye katlanıyoruz. Bunları talep etmek, hâkim ve sahip olmak demektir. Onlara bu vergiyi vermek ise uyruk olduğumuz anlamına gelir. Demek oluyor ki ayaklar yukarıda, baş aşağıda bulunuyoruz. İmparatorluk bugün hakikaten utanç içinde ve hazin bir vaziyette bulunuyor. Kimse memleketi bu vaziyetten kurtarmak için uğraşmıyor.”

ifadesini göster.

Hunların üstünlüğünü kabul edip, onlara vergi veren Çinliler, yıllıklara Hunlar için şöyle yazmışlar: “*Hunlar, öldürücü soğuğun çok erken geldiği kuzeyde yaşıyorlar; bunun için ilgili makamlarıma, Tanrikut'a [Hakan] her yıl belli miktarlarda pirinç, pirinç maltı, ipek [iplik halinde], ipek kumaş ve daha başka şeyler göndermelerini emrettim*” . Bu söylenenlerden yola çıkarak, dikkatli bir okuyucu gözü ile bunun bir zorunlu vergi/ haraç olduğu çok rahat anlaşılabilir. Bunu başka bir Çin kaynağından teyit edebilmektedir.

Fazlıoğlu, Türklerin kendileriyle ilgili ortaya koydukları ilk yazılı eserlerinin MS 6. yüzyıla ait birkaç satırlık metinler içeren Yenisey Yazıtları olduğunu, bunu da 8. yüzyıl Orhun Yazıtları takip ettiğini belirtir. Ancak bazı tarihçilerin Mete Han'ın mektuplarını [MÖ 190-170] Türklerin ilk yazılı belgeleri olarak gördüğünü de açıklar.

Yazar, kitapta, Türk tarihinin şu ana kadar bilinen en eski çağını ele alğını belirtir. Asya Hun tarihi 600 yıldan uzun bir süre Çin Yıllıkları'nda yer almıştır. Hunlar, MÖ 200'li yıllardan MS 200'lere kadar dönemin en önemli imparatorluklarından. MÖ 200'lerde Kore'den Hazar Denizi'ne kadar uzanan Büyük Hun İmparatorluğu, 18.000.000 km² [Türkiye Cumhuriyeti'nin 25 katı] büyüklüktedir. Büyük Hun İmparatorluğu'nun çöküşüne geçmesi ile birlikte Kavimler Göçü başlamış ve Avrupa'da da Hunların imparatorluk kurmasına vesile olmuştur. Hunlar, Asya ve Avrupa'nın etnik yapısını değiştirerek dünya tarihinde unutulmaz izler bırakmışlardır. Ak Hun İmparatorluğu da bu dönemde tarih sahnesine çıkmıştır.

Yazar, erken Türk tarihi ile ilgili araştırmaların yoğunluklu olarak Cumhuriyet dönemi ile birlikte başlaması üzüntü verici olarak görür. Bu konuda Prof. Özkan İzgi'nin tespitini aktarır: “*Osmanlı İmparatorluğu zamanında İslam tarihi temel olarak alınmış ve İslam'dan önceki Türk tarihine önem verilmemiştir...*” der ve devamında Cumhuriyet ile birlikte Türk Tarih Kurumu [1931], Türk Dil Kurumu [1932] ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi [1935] kurulmuş, Türk tarihinin derinlemesine araştırılması teşvik edilmiş ve nihayetinde o güne kadar tarihimizin bilinmeyen yönleri ortaya konduğunu söyler.

Giriş bölümüne ise, Atatürk'ün, "Ey, Türk Ulusu! Sen yalnız yiğitlik ve savaşıyla değil, fikirde ve uygarlıkta da insanlığın şerefisin... Belleğindeki binlerce ve binlerce yılın anısını taşıyan tarih, uygarlık safında layık olduğun yeri sana parmağıyla gösteriyor. Oraya yürü ve yüksel! Bu senin için hem bir hak hem de bir ödevdir." cümleleriyle başlar.

Kitapta, Kaşgarlı Mahmud'un Dîvân-u Lugâti't-Türk adlı eserinden bahisle Türk adının Hazreti Nuh'un torunu [Yafes'in oğlu] TÜRK'ten geldiği bilgisi vardır. Dîvân-u Lugâti't-Türk'te, "“Türk, Nuh'un oğlu Türk'ün oğullarına [Türklere] yüce Allah tarafından verilmiş isim”dir. Türk adının Tur'dan geldiği ve Tur-an'ında Turların ülkesi anlamında kullanıldığı, İskit topraklarında olan Tyrkae diye geçenlerin Türkler olduğu, Çin kaynaklarında ise MÖ 1000 yılında hüküm süren TİK [veya Dİ] diye geçen kavmin Türkler olduğunu yazar. Ayrıca Gök-Türk yazıtlarında Türk adı, Türük şeklinde geçtiği, Tür'ün türemek, çoğalmak anlamına geldiği, Türk adının “güçlü-kuvvetli” anlamında kullanıldığı bilgilerini verir. Kitapta MÖ 1050 ile 256 yılları arasında Çin'de hüküm sürmüş Çu hanedanlığının Türk olduğu bilgisi vardır. Bu konuda Çin ve Türk tarihçisi Otto Franke, "... Birçok batılı tarihçi için Çin'in gerçek tarihinin başlangıcı Çu dönemidir [MÖ 1050-256]. Kral ailesi [Türk olan] ve nüfusunun çoğunluğu Türklerden ve Tibetlilerden oluşan Çular, Şensi bölgesinde Şanglara tabi küçük bir krallık iken, kız alıp verme yoluyla Şanglar'la akrabalık kurdular..." ifadesini alıntılar. Bu bilgiden Türklerin Çin'de hanedan ailesi olarak yüzyıllarca hüküm sürdüklerini anlarız.

Erkan Hacıfazlıoğlu'na göre, Türk devlet geleneğinde boyun reisinin ismini devlet ismi olarak verme geleneği vardır. Oğuzların Kınık boyundan olan Selçuk, devlete kendi ismini vermiştir. Yine Oğuzların Kayı boyundan Osman da devlete kendi ismini vermiştir. Çin kaynaklarında MÖ 4/3. yüzyılda Hunor diye bir beyin ismine rastlandığını ve bu ismin Hun ismine dönüşmüş olabileceği yolunda yorumlar olduğunu belirtir. Hun'un kelime anlamı, Türk, Moğol-Tunguz gibi akraba dillerde insan, ulus, güç ve cesaret olarak geçtiğini hatta Hun kelimesi halen Moğol dilinde insan/kişi anlamında kullanılır ve güneşin halkı olarak isimlendirildiğini söyler. Çin tarihi kaynaklarında Hunlardan ilk kez MÖ 1764'te, daha sonra ise MÖ 822 ve 304 yıllarında bahsedilmiştir. Başka kaynaklarda ise, Hunların Çinlilerle kurdukları ilişkiler bağlamında ilk kez devletlerarası mücadelelere katılmaları dolayısıyla MÖ 318'de yer almıştır. Hunların bu tarihte dört Çin Beyliği [Han, Chao, Wei, Ch'u] ile bir ittifak kurdukları ve başka bir Çin beyliği olan Ch'in'e saldırdıklarını görürüz. Bu ittifak güçlü bir Hun Devleti'nin de işaretini vermektedir. Hun İmparatorluğu MÖ 209'da Mete Han tarafından kurulmuştur.

Eserde, Mete Han'ın babası Teoman'ı öldürerek tahta geçmesi önemli hususlardan bir tanesidir. Mete'nin babası Teoman (MÖ, 221-209) tarihlerinde tahta bulunmuştur. Mete, Teoman'ın büyük oğludur. Sonra Teoman bir başka kadınla evlenir ve bu kadından da bir oğlu olur. Kadın bu oğlunu Mete'nin yerine tahta geçirmek ister. Bu sebeple Mete'nin bir şekilde ortadan kaldırılması gerekir. Bu yüzden Mete'yi barış rehini olarak [Kansu bölgesinin kuzey kesimlerinde oturan güçlü komşuları] Yüçilere [Gursi/Guratlara] gönderilir. Sonra da Teoman Yüçilere saldırır. Bunun sonucu Mete'nin öldürüleceği kesindir. Ancak Mete atına binerek buradan uzaklaşır ve böylece büyük bir başarı göstermiş olur. Bunun sonucu babası arayışını yumuşatmak için Mete'ye iyi davranır ve ona bir tümen asker verir. Mete askerlerini özel yetiştirir. Mete Han'ın icat ettiği "Islık Çıkarıcı Ok" ile babasını öldürmesi kitapta şu şekilde yer almaktadır:

"Mete, [hedefe giderken] ıslık çıkarıcı bir ok imal etti. Atlı-okçu birliğinin eğitimi esnasında kendisi bu oku nereye atarsa, erlerinin de hep birlikte o maddeyi vurmaları gerektiğini emretti. Bunu yapmayanın başını kesecekti. Avda, ıslık çıkarıcı ok nereye atılırsa orayı vurmayan kimsenin başı hemen gövdesinden ayrılacaktı. Bizzat Mete, ıslık çıkarıcı okunu

değerli atlarından birinin vücuduna attı ve bu anda maiyetinden okunu atmaya cesaret edemeyenleri idam ettirdi. O, kısa bir süre sonra oku ile kendi sevgili eşini vurdu. Bu defa da maiyetinden bazıları [bu durum karşısında] donup kaldılar ve oklarını atmaya cesaret edemediler. Bunlar da Mete tarafından idam edildi. Bir süre sonra Mete, av sırasında ıslık çıkaran oku ile babasının değerli atını vurduğu zaman, maiyeti istisnasız hep birlikte aynı hedefe ok attı. Bu durum üzerine Mete, maiyetine tamamen güvenebileceğini öğrendi. Sonra o, babası ile ava gitti ve Hun hükümdarı [Şanyu veya Tan-hu] olan babasına ıslık çıkaran okunu attı. Bütün maiyeti de aynı istikamete nişan aldı ve böylece Hun hükümdarı öldürüldü. Bunun üzerine Mete, üvey annesini ve üvey kardeşini, kendisine itaat etmeyen bütün devlet büyüklerini öldürdü ve kendisini Hun hükümdarı [Şanyu] ilân etti”.

Daha sonra Mete, doğu komşuları Proto-Moğol Tunghuları ve sonra da Batı komşuları Yüecileri hâkimiyeti altına aldı. Bundan sonra Çin’e sefer yapmak için hazırlıklara başladı. Mete Han MÖ 201 yılındaki Peteng Kuşatması çok ünlüdür. Çin İmparatoru Kao, 320 bin kişilik bir ordu ile kuzeye Türklere sefere çıkmıştır. Bu seferde Peteng Yaylası’nda konaklayan Çin ordusunu Mete 400 bin süvari ile kuşatmıştır. Çin ordusu 7 gün aç ve susuz kalmıştır. Bu savaşla ilgili Çinli şairlerin şiirleri vardır:

“Peteng, o ne dehşetti öyle,
Ardı ardına korkunç felaketler;
Yedi gün boyunca aç ve susuz,
Takat bile kalmadı yay çekmeye”

Peteng kuşatmasında Mete Han yedinci günün sonunda Çin ordusunun çıkıp gitmesine müsaade etmiştir. Yani Çin ordusunu imha etmemiştir. Bu konuda çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetler kitapta şu şekilde geçmektedir:

“Mete’nin bu tahliyeye izin vermesini Türk-Çin siyaseti ile de değerlendirmek gerekir. Türklerin Çinlilere karşı saldırıları fetih amacıyla yapılmamıştır. Anlık baskınlar sonucunda yağmalar yapılarak çekilme politikası izlenmiştir. Çin’in ele geçirilmesi sonucu kalabalık Çin nüfusunun içinde asimile olma tehlikesi vardı. Yani, bir işgal sonrasında Türklerin Çinlileşme olasılığı çok yüksekti. Bu sebeple Türk Milli politikasına uygun bir şekilde Mete, Çin’i işgal etmeyi düşünmemiştir. Mete’nin Çin’i hâkimiyetine aldığı dönemde Hun İmparatorluğu’nun nüfusu 2-3 milyon iken, Çin’in nüfusu ise 50 milyon olduğu bilgisi vardır”.

Bir de olaya strateji açısından bakmak gerekir. Sun Zi’nin *Savaş Sanatı* kitabındaki şu satırlar önemlidir: “... Yüz savaşta yüz zafer kazanmak en mükemmeli değildir. En iyisi savaşmadan baş eğdirmektir...Çinli ünlü stertejist Sun Zi şu öğütte bulunur: “... düşmanı kuşattığında ona kaçabileceği bir alan bırak, köşeye sıkışmış düşmana baskı yapma. İşte bu savaş sanatıdır”. Bu kuşatma ve tahliye sonrasında Çin ile Orta-Asya’da ilk kez milletlerarası bir antlaşma imzalanmıştır [MÖ 201, *Barış ve Kardeşlik Antlaşması*]. Bu antlaşma ile Hunlar, Çin’in kuzeyini almışlar; Çin, her yıl hediye adı altında vergi, belirli ölçüde ipekli kumaş, şarap, pirinç ve çeşitli yiyecek maddeleri vermeyi kabul etmiştir. Bir de Mete Han’a Çinli bir prenses gönderilmiştir.

Mete Han’ın mektupları Hun Tarihi için önemli kaynaklardır. Mete Han’ın Çin imparatoriçesine yazdığı mektuplar vardır. Bu mektuplar Çin yıllıklarında yer alır. Mete Han’ın Çin imparatoriçesine yazdığı iki mektup Çin yıllıklarında yer almıştır. O zaman İmparator ölmüştü ve yerine imparatoriçe tahta oturmuştu. Bu mektuplar diplomatik açıdan çok ağır ifadeler içeren mektuplardır. Mete’nin bu ağır ifadelerine Çin İmparatoricesi yatıştırıcı cevaplar vermiştir. Birinci

Mektup, MÖ 192’de ikincisi ise MÖ 174’te yazılmıştır. (s.104-111). Bu mektuplar kitapta ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Kitapta bahsi geçen konulardan biri de Mete-Oğuz Han ilişkisidir. Fransız Türkolog J. De Guignes, *Mete*’nin Oğuz-Han’a benzediğini çok büyük bir ihtiyatla söylemiştir. Rus Sinolog Biçurin ise; “*Mete* ile Oğuz-Han’ın aynı kişi olduklarını çok kesin bir şekilde ileri sürmüştür”. Ziya Gökalp ise ilk Türkçülerden olan Süleyman Hilmi Paşa’ya [1838-1892] atıfta bulunarak, “*Oğuz Han’ın Hun Devleti’ni kuran Mete olması lâzım geldiğini bize ilk defa öğretendir*” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bahaeddin Ögel ise çok daha eskilere giderek, şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Oğuz-Han efsanesi, Mete’den de önce Orta-Asya’da yaşıyordu. Bu eski inanış biraz değiştirilerek, esasen Çin kaynaklarında da efsane şeklinde anlatılan Mete’nin gençliğine de yakıştırılmış olabilirdi.*”

Hacifazlıoğlu, Mete ile birlikte Türk kara Ordusu’nun kurulduğunu belirtir. Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın kuruluşu MÖ 209’dur. Bunun sebebi Mete’nin kurduğu ordudur. Mete 10’luk 100’luk ve 1000’lik sistemin kurucusudur. Yönetim sistemini Doğu, Batı olarak ikiye ayırmışlardı. Doğu tarafı hanların olduğu taraftı. Güneşin doğduğu taraf Türk devlet geleneğinde hep daha önemli olmuştur.

Erkan Hacifazlıoğlu, eserinde Çin-Hun ilişkisine önemli bir yer ayırmıştır. Çinliler Türklerin güney tarafında yaşamaktaydılar. Kuzeyde sadece hayvancılık yapılmaktaydı. Oysa güneyde Çin topraklarında tarım yaygındı. Kuzey çok soğuk geçmekteydi. Bu sebeple Hunlar Eylül ayında son kurultaylarını yaptıktan sonra, atları besili iken Çin’e akınlar düzenlerlerdi. Bu akınlar sonucu kışın yiyecekleri buğdayı, darıyı Çin’den temin ederlerdi. Hatta Çin çok zayıf olduğu dönemlerde Hunlara haber gönderir ve akın yapmayın biz size yiyecek gönderelim derlerdi. Çinliler kuzey komşuları Türklerin akınlarını durdurmak için meşhur Çin Seddi’ni inşa etmişlerdir. MÖ 827-782 yıllarında, Hunların ataları olan *Hienyülere* karşı, Taiyüan bölgesinde ilk duvarların yapıldığı bilgisi vardır. Ancak gerçek duvarlar *savaşçı beylikler* [MÖ 481-256] zamanında yapılmıştır. Macar Sinolog ve Mongolist Lajos Ligeti *Çin Seddi*’nin yapılış amacı ile ilgili özet olarak şu bilgiyi verir: “*Bu duvarın tek görevi, ülkeyi Hun saldırılarına karşı korumaktı*”. Hunların yükselme döneminde Çin’den aldıkları vergi ile ilgili, Çin Yıllığı’nda geçen şu cümleler, Hun İmparatorluğu’nun kudretini çok açık olarak ortaya koymaktadır:

“Çin elçisi, gereğinden fazla konuşacağına, Çin’in Hun’a vermek mecburiyetinde olduğu ipeğin, pirincin ve pirinç maltının miktarının doğru olup olmadığına bak. Eğer miktar ve kalite doğru ise bir sorun yoktur. Daha hangi konuda konuşmak istiyorsun ki? Verilmesi gereken malın miktarı ve kalitesi doğruysa, işimiz şimdilik bitmiştir. Yok mal eksik ve kalite kötü ise, sonbaharda hasat toplandıktan sonra atlarımız gelecek ve her şeyinizi elinizden alacaklar.”

Yine bu güçlü dönemi, incelediğinde, “Hunlar, disiplinli bir ordu, bürokratik bir yönetim, daha doğrusu sağlıklı bir vücut gibi işleyen bir devlet kurmuşlardı. Tanrıkut’un [Hakan] Çin İmparatoru’nun kullandığı mektup kâğıtlarının iki misli büyüklüğünde kâğıt kullanması, bir Çin elçisinin Tanrıkut’un huzuruna çıkmadan önce yüzünü karaya boyaması gibi sembolik hareketler, Hun’a tabi bütün kral ve boy beylerinin yılda üç defa başkentte toplanması, her sonbaharda nüfus ve hayvan sayımı gibi büyük organizasyonlar, Hun’un kendine güveni ve yönetimin ülke üzerindeki sıkı hâkimiyetinin tipik göstergesidir.” olduğu ortaya konur.

Yazara göre Mete güçlü bir imparatorluk bırakmıştı. Mete Sonrası oğlu Ki-ok tahta geçti (MÖ 174-160). Ki-ok İpek Yolu’nu tamamen hâkimiyeti altına almıştır. Bu dönem Çin tamamen baskı altında tutulmuştur. Bu dönemde Hun vezirinin Çin yıllıklarına geçmiş sözü şu şekildedir: “*Eğer Çin yıllık*

vergilerini vermezse, taneler olgunlaştığı zaman, Çin tarlaları Hun atlıları tarafından çığnenecektir.”. Çin’in zorunlu verdiği vergi ise yıllıklara yardım gibi geçirilmiştir. Yıllıkta Çin’in verdiği vergi şu şekilde yazılmıştır:

“Çin ve Hunlar, [iki] komşu ve eşit devletlerdir. Hunlar kuzeyde otururlar. Bu yıl kış, öldürücü soğuklar ile erken gelmiş bulunuyor. Bundan dolayı memurlarına Hun Hakanı için pirinç, arpa, sırma ile işlenmiş kumaş, eğrilmiş veya eğrilmemiş ipek ve diğer şeyleri, yıllık bir sayı üzerinden vermelerini emrettim [Bu Çin’in Hunlara verdiği yıllık vergidir].”

Ki-ok’tan sonra yerine oğlu *Kün-çin* [Chün-Ch’en, MÖ 160-126] geçmiştir. *Kün-çin*, başarılı bir devlet adamı değildi. İktidarı döneminde gerçek bir huzursuzluk ortaya çıkmıştır. Çin’e karşı yenilgileri olmuş ve Çinliler bu galibiyetleri dolayısıyla güven kazanmışlardır. Artık Hunlara saldırı yapabilen Çinliler vardır. Bu dönemde Çinliler, Hun tarzı bir ordu kurarak Hunların elindeki önemli toprakları almayı başarmışlardır. Böylece Çinliler, *İpek Yolu*’nun kontrolünü elde ederek Hunların elindeki önemli bir gelir olan, tüccarlardan alınan geçiş ve koruma vergisini kendi kontrollerine almışlardır. Ayrıca Çinlilerin Hunlara yıllık olarak verdikleri hediyeleri de kesmişlerdir. *Kün Han* MÖ 126 yılında ölmüştür. *Kün Han*’ın tarihimiz açısından bir önemi de Oğuz Kağan Destanı’na göre Oğuz-Han’dan sonra tahta çıkan Han’dır. Bu dönemde Oğuz boyları *Boz-Ok* ve *Üç-Ok* şeklinde teşkilatlandırılmış, 24 kabilenin her birine ayrı ayrı adlar ve tamgalar verilmiştir. Destana göre *Kün Han* 70 yıl hanlık yapmış ve 140 yaşında ölmüştür. Ancak dedesi ve babasının yerini dolduramamıştır.

Daha sonra sırayla,

İ-ti-şa [El-Tirk/ İl Turuk/ İlteriş/ İ-chih-hsien] Dönemi [MÖ 126-114]

O-ui, Han [On-or/ Wu-wei] [MÖ 114-105]

O-su-lı [Wu-Shih-lu/ Chan-Shih-lu][MÖ 105-102]

Hu-li-ho Han [Hsü-lihu/ Chou-li-hu] Dönemi [MÖ 102-101]

Su-t’e-ho Han [Ch’ieh-t’e-hou/ Tsü-ti-hou - MÖ 101-96]

Hulukü [Hu-lu-kun] Han Dönemi [MÖ 96-85] başa Hun Devleti’nin başına geçmiştir. Bu dönemde *Hulukü Han*’ın Çin’e yazdığı mektuptaki övünç müthiştir: ‘Güneyde büyük Çin; kuzeyde, güçlü Hunlar vardır. Hunlar, göğün mağrur çocuklarıdır.’ Bu mektubu “Çin İmparatoru’na yazdığı mektubunda da bu Hun Hakanı’nı bambaşka bir üslup ve davranış içinde görüyoruz: ‘Güneyde büyük Çin; kuzeyde, güçlü Hunlar vardır. Hunlar, göğün mağrur çocuklarıdır.’ Böyle bir deyiş ve gurur, Mete çağında bile görülüyordu. Ayrıca Çin’deki düzen ve disiplini de tenkit ediyordu: ‘Çin veliahdı, babasının haberi olmadan, ordusunu kullanmıştır.’ Böyle bir şey olamazdı!”

Wu-yen-chü-te Han Dönemi [Ak-yen-kutlu/ Türk Tunga/ Wu-yen-chü-te]. [MÖ 60-58] ile *Huhanyeh* Han[MÖ 58-31]ve *Cici* Han Dönemi [MÖ 53-36]kardeşler döneminde Hunlar iyice zayıflar. İşte bu kardeş kavgaları sonucu, Hunlar çok zayıflar ve Çin hâkimiyetine girme konusu mecliste tartışılır. Meclis, esareti isteyenler ve istemeyenler olarak ikiye bölünür. *Cici* [Kutlunun/ Kıt-kı/Çi-çi] ve taraftarları bağımsızlıktan yanadırlar. Bu tartışmalar Çin Yıllıkları’nda şu şekilde geçer;

“Hunlar cesareti ve kuvveti takdir ederler. Bağımlı olmak ve kölelik onlara en adi bir şey olarak gelir. At sırtında savaşmak ve mücadele etmek suretiyle devlet kuruldu. Kavimler arasında kuvvet ve otorite kazanıldı. Yiğit cengâverler ölünceye kadar savaşmalı ki, varlığımızı devam ettirebilelim... Niçin, kendimizi Çin’e bağımlı kılalım?... Bu, ölmüş atalarımıza büyük hakaret olur. Böylece, komşu devletlerarasında gülünç duruma düşeriz... Biz ölsek de kahramanlığımızın şöhreti artacak. Oğullarımız ve torunlarımız daima devletin hâkimi olacaklar.”

Böyle güçsüzleşen Hunlar MS 48'de Kuzey ve Güney Hunları diye ikiye bölünmüştür. Güney Hunları MS 216'ya kadar yaşamış ve bundan sonra Hun İmparatorluğu dağılmıştır. Bu Hunların içinden Çin'de de hüküm süren küçük devletler doğmuştur. Bu devletlerin içinde, Mete'nin soyundan gelen beylerin kurdukları devletler şunlardır:

1. I.Chao Devleti [304-329],
2. II.Chao Devleti [319-351],
3. Kuzey Liang Devleti [401-439],
4. Hsia Devleti [407-431].

Bundan sonra da 552 yılında Gök Türkler tarih sahnesine çıkar ve yeniden Türk Birliğini kurarlar. Yazar kitabının sonunda ayrıca Ak Hunlar ve uygarlığına da kısaca değinmektedir. Bununla birlikte, yazar eserinde, Türklerin inanç dünyaları, asker kişilikleri, aile bağları, beslenme alışkanlıkları, dilleri, yazıları, meclisleri, takvimleri, adalet anlayışları, savaş aletleri, müzikleri, sporları, giyimleri, cenaze törenleri, kurt efsanesi... Velhasıl, Türklerin hükmettikleri imparatorlukların tüm etki alanı, yakın geçmişle de bağlantılar kurularak, bilimsel dayanakları ile incelemiştir. Hacıfazlıoğlu kitabın başlığını niye "Asya Türk Hun İmparatorluğu" şeklinde koyduğunu da;

"Bir gün iyi bir üniversiteden mezun bir arkadaşım Hunlar, Türk mü? şeklinde bir soru sordu. Şaşırdım! Sonra, yine yükseköğrenim görmüş başka arkadaşlarımla birlikte Hunların hangi millete mensup oldukları konusunda fikirlerini sordum. Aldığım cevap hep aynıydı. Hunların Türk Milleti'nin bir parçası olduğunu bilmiyorlardı. Gerçekten çok şaşırdım ve hayretler içerisinde kaldım! İşte bu bilgilerden yola çıkarak, kitabı arka kapak yazıları ile birlikte kısa bir inceleme yapan kişi; Hunların, Yüce Türk Milleti'nden olduğunu anlatsın istedim."

şeklinde izah eder.

SONUÇ

Tarihimizde yaşanmış olaylar geleceğimize ışık tutar. Sosyal bilimlerin laboratuvarı tarihtir. Yazar bu kitabıyla tarihi kronoloji içerisinde yansıtırken, dönemin önemli olaylarının ve sözlerinin bir nasihat ya da kulağınıza küpe olsun deyimindeki gibi faydalı olacağını umut etmektedir. Bu olgu, kitabın özgün tarafını ortaya koymaktadır. Ancak şu önemli bilgiyi de öncelikle belirtmek gerekir ki, Hun tarihi ile ilgili yazılı kaynaklar, Hunların düşmanları tarafından yazılmıştır. Bu tarihi yazanlar düşmanları olan Hunları iyi tanımak için yazılmıştır. Hun tarihi ile ilgili bilgileri Asya'da Çin Tarihi Yazıtları'ndan Avrupa'da ise Roma, Bizans, Ermeni ve Süryani kaynaklarından öğrenilmektedir. Bu sebeple, bu milletlerin kaynaklarını incelerken düşmanla [Hunlar/ Türkler] ilgili tutulan kayıtlar olarak menşeyini düşünerek yorumlamak gerekir. Çin kaynakları ve anılan diğer resmi kaynaklarda kendi devletlerini kutsamanın yanı sıra kahramanlık ve övgü dolu sözler, hep kendilerine yöneliktir. Hunlar, onların [Çin/ Roma/ Bizans] barbar şeklinde adlandırdığı ezeli düşmanlarıdır. Okuyucu buna dikkat etmelidir.

Kaşgarlı Mahmud'un Araplara Türkçe öğretmek için 1073'te yazdığı Dîvân-u Lugâti't-Türk'te *Türk Milleti* için söyledikleri önemlidir.

"Yüce Tanrı, Türk burçlarında doğdurdu devlet güneşini; onların ülkeleri etrafında döndürdü göklerin çemberini... zamanın hakanları yaptı onları; ellerine verildi günümüzdeki insanların yuları... Akli olan herkes onlara katılmalı ve onların oklarından korunmalı. En iyi yol konuşmaktır onların [Türklerin] dillerini..."Atatürk'ün Türk çocuğuna gösterdiği hedefi

belirterek yazımıza son verelim: “Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak hususunda kendinde kudret bulacaktır.”

Hacıfazlıoğlu, Türk yazınında Türk tarihinin çok önemli bir parçası olan Hun tarihi ile ilgili çok fazla eser olmadığını, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi ile -yani Türk-İslam tarihi ile ilgili yüzlerce kitaba, makaleye ulaşılabilirken, Hunların tarihi ile ilgili çalışmalar çok az olduğunu, hâlbuki Türk tarihinin temelini bilmeden Selçukluyu, Osmanlı’yı ve Cumhuriyet’i anlayamayacağımızı iddia etmektedir. O’na göre Türk tarihi bir bütündür. Bu sebeple tarihimizin temelleri çok iyi bilinmeli, aksi halde temeli olmayan bir yapının çökmesi kaçınılmazdır, der.

Türk tarihi ile ilgili birçok bilimsel çalışmayı batılların yapmış olması düşündürücüdür. Yazar, Türk kültürü ve tarihini yağmaya uğratmamak ve on doğrunun arasında bir yanlışa kanmamak için tarihimizi iyi öğrenmek ve gelecek nesillere miras bırakmak Türk vatandaşı olarak hepimizin görevi olmalıdır düşüncesindedir.

Yazar, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’in Hun İmparatorluğu ile ilgili şu anlamlı tespitini alıntılar:

“Büyük Hun Devleti, tıpkı bir insan vücudu gibiydi. Devletin binlerce kilometre uzaklıktaki bir kösesinde, başkentin haberi olmadan hiçbir şey olamazdı. Her şey başkente haber verilir ve başkentin buyruğuna göre işler yoluna konurdu. Mete’nin kurduğu bu devlet, bundan dolayı ‘büyüklük’ ve ‘imparatorluk’ adına layıktır.”

Hunlara bu bakış açısıyla bakmak, onların dünya tarihindeki yerini görmek açısından anlamlı olacaktır.

Yazar, erken Türk tarihi ile ilgili çok değerli bilgileri bu alanda yazılmış makale ve kitapların arasından çıkarıp derli toplu bir kitap haline getirmiş, Türklerin kökeni, Türk adının anlamı, Türkçülük, Turancılık ve Türklerin MÖ 2.000’li yıllardan gelen tarihi; Asya Hunları [MÖ 209- MS 216] ve Ak Hunlar [MS 420-557] bir bütün olarak ele alınmış ve dönemin en özgün yönleri -kimi zaman günümüzle bağlantılar kurularak- bir siyaset bilimci gözüyle incelemiştir. İşte bu bakış açısıyla, Hun tarihinin incelenmesi tarihimizdeki önemli bir ihtiyacı karşılamıştır.

Yazara göre Erken Türk tarihi konusunda bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu zamanında İslam tarihi temel olarak alınmış ve İslam’dan önceki Türk tarihine önem verilmemiştir. Kurtuluş savaşını yapan kahraman kadro Türklerin tarihini en erken dönemden beri araştırmayı kendilerine önemli bir vazife olarak görmüşlerdir.

Erkan Hacıfazlıoğlu da “Asya Türk Hun İmparatorluğu [Türklerin Kökeni, Çin Seddi, Mete Han ve Diğer Hun Hükümdarlar]” adlı eseriyle yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak hem gençlerin ve sıradan vatandaşların hem de akademi âleminin okuyabileceği bir eser vücuda getirmiştir. Eser sayesinde Türklerin ilk devletlerinden biri olan Hunlar ve Hunlara ait kültürel, ekonomik, edebi, zanaat ve sanat dünyası ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Hacıfazlıoğlu, E. (2019). *Asya Türk Hun İmparatorluğu [Türklerin kökeni, Çin Seddi, Mete Han ve diğer Hun hükümdarlar]*. Ankara, Altınordu Yayınları.